

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Арашан гуманитардык
институтунун
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Araşan Sosyal Bilimler
Enstitüsü
İLMÎ DERGİSİ

3-4

БИШКЕК / BİŞKEK - 2007

Arap Dilinin Doğuşundan Günümüze Tarihi Seyri

Mustafa AKSOY*

ÖZET:

Her şeyde olduğu gibi dillerin de doğuşu, gelişme çağı, rüşt çağı ve ölümü vardır. Dünyanın var oluşundan bu yana binlerce dil konuşulmuştur. Bunlardan bazıları günümüze kadar varlığını sürdürürken bazıları ise tarih sayfalarında yalnızca ölü diller olarak bilinmiş ve hakkında herhangi bir malumat edinilememiştir.

Bilindiği gibi İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerim Arapça olarak indirilmiş ve Allah tarafından kıyamete kadar her türlü tahrifattan korunacağı vaadi verilmiştir. Bu özelliğiyle Arapça'yı gelmiş geçmiş diller arasında en şanslı dil olarak kabul edebiliriz.

Gayemiz Arap dilinin doğuşundan günümüze kadar olan tarihi süreci hakkında genel bilgi sunmak ve böylesi özelliğe sahip kalıcı bir dilin dahi farklı kültür ve unsurların etkisi altında kalarak diğer diller gibi nasıl bir etkileşim ve değişim içinde olduğunu göstermektir.

Anahtar kelimeler: Arapça, fasih, Sami dilleri, lehçe, dilbilim.

Abstract:

Historical Background of Arabic

Since the very beginning of human life, thousands of languages spoken in the world. However, many of those languages vanished from the history. This reminds us the well known theory that all languages born, live and die. Arabic is the most luckiest language among the world languages. Because it was supported and protected by Koran the book of Allah. In many occasions, Allah promises to protect the holy Koran from all kinds of distortions and interpolations until the day of judgement. This article aims to demonstrate the historical background and development of Arabic and influences of different cultures on Arabic.

Keywords: Arabic, linguistic, semitic languages, dialect, lucid.

I - GİRİŞ

A. Dil:

Dil; insanların birbirleriyle anlaşmak, konuşmak, ve tanışmak amacıyla kullandıkları işaretler ve sesler sistemidir. İlk çağlardan beri doğuşu, gelişmesi, sınıflandırılması ve grameri konusunda düşünürleri meşgul eden dil, onu ele alanın mesleğine, zevkine ve dünya görüşüne göre açıklanmıştır.

Dil bilimi'nin gelişmeye başladığı ondokuzuncu asırdan bu yana yapılan inceleme ve araştırmaların ışığında izah edilecek olursa; "**dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi ve seslerden örülmüş sosyal bir kurumdur.**"¹

B. Yeryüzündeki Diller ve Arap Dili:

Her milletin, her kavmin mutlaka kendine göre bir konuşma, anlaşma sistemi vardır. Bu gerçekten yola çıkarak, dünyada ne kadar kavim varsa o kadar dil vardır diyebiliriz. Nitekim bugün ölü olan dillerle birlikte yeryüzünde yaklaşık olarak 3000-3500 civarında dilin varlığından bahsedilmektedir.² Ancak nüfus itibarıyla yüz milyondan fazla kişi tarafından konuşulan dilleri saymak istersek bu sayının parmakla sayılabilecek kadar azalacağı görülecektir.

Dilin nasıl doğduğu ve konuşmanın nasıl ortaya çıktığı konusunda dil bilimciler tarafından birtakım teoriler ortaya atılmıştır. Fakat dil araştırmaları için gerekli olan metinlerden en eskisi Sümerce'nin yazılı metinleri olup günümüzden ancak 5500 yıl kadar öncesine ait olması³, ilk insanların ise bundan binlerce, belki de milyonlarca yıl önce yaşamış olmaları, dillerin doğuşu hakkında kesin bir yargıya varılamayacağını göstermektedir.⁴

Arapça için de durum aynıdır. Tarihçiler öncelikle Arapça'nın en eski tarihinin bir meçhul olduğu konusunda görüşbirliğindedirler. Bu dilin ne yazık ki doğma ve büyüme çağı olarak isimlendirebileceğimiz "tufûlet çağı" bilinmemektedir. Bu dil ancak gençlik çağında iken, edebiyatının zirvesindeyken bilinmiştir. Cahiliyye şiirleri "*el-muallakât 'us-seb'a* (Kâbe duvarına asılan yedi şiir)" gibi bu dilin ne kadar yüceldiği konusunda bizlere çok kesin bilgiler verir.

C. Dillerin Sınıflandırılması ve Arap Dili:

Yeryüzündeki diller "ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı, söz dizimi, zaman, yapı, köken, canlı olma – ölü olma, kaynak olma ve türeme , edebî dil, konuşma dili" gibi çeşitli prensiplere göre sınıflandırılmaktadır.

Diller yapılarına göre sınıflandırıldığında tek heceli diller, eklemeli diller ve çekimli (türemeli) diller olmak üzere üç sınıfta toplanırlar. **Arapça, çekimli diller sınıfındadır.** Bu sınıftaki dillerde kelime kökleriyle ekler vardır. Yeni kelimeler türetilirken veya çekim yapılırken, kelime kökünde değişiklikler olur ve bazan kelimenin kökü tamamen değişerek tanınmayacak hale gelir. İngilizce'deki *girmek* fiilinin *go / went / gone*; olarak değişmesi gibi. Fakat Arapça'da ise durum biraz farklıdır. Kökteki ünlüler değişirken türetilen yeni kelimeyle kök arasındaki ilgiyi koruyan bir bağ, mutlaka kendisini hissettirir. Kelimenin çekirdeğini oluşturan ünsüzler değişmeksizin belli kalıplarla yeni kelimeler türetilir. Aynı kökten olan "*ders, medrese, müderris, tedrişât, müdârese, tedârîis, dirâse*" kelimelerinde *d, r, s* ünsüzleri sabit kalırken ünlüler ve bazı gramer unsurları değişmektedir.

II - SÂMÎ DİLLERİ

A. "Sâmî" Teriminin Çıkışı:

"Sâmî" terimini ilk defa kullanan Alman oryantalist "*Şlotz*" ve arkadaşı "*Aykhûrun*" dur. Bu ismi kullanmalarının sebebi Sâmî dilleriyle konuşan halkların genelinin Nuh'un (a.s.) oğlu Sâm'ın zürriyetinden olmalarından dolayıdır.⁵ Şlotz bunu Tevrat'taki mevcut halkların taksimatını yapan çizelgeden almıştır. Bu çizelge Nuh tufanından sonra Nuh'un üç oğlu; Sâm, Hâm Ve Yafes'e kadar yeryüzünü imar eden halkları içine alan bir çizelgedir. Bundan dolayı araştırmacılar bu diller arasındaki bağ ve yakınlığa ayrı bir ehemmiyet vermişlerdir.

B. Arapça'nın Diğer Sâmî Dilleri Arasındaki Yeri:

Dilleri kökenlerine göre sınıflandırdığımızda ise Arapça'nın Hâmî-Sâmî dilleri ailesine mensup olduğu görülmektedir. Sâmî dilleri bilimcileri Sâmî dilleri grubunu başlıca iki kısma ayırmışlardır:

1. **Kuzey Sâmi Dilleri:** Bu kısmı da kendi arasında iki kola ayırmışlardır:

a) **Doğu taifesi:** Kuzey Sami dillerinin doğu taifesini oluşturan diller Irak'ta yerleşmiş ve kökleşmiş olan Bâbilî, Keldânî ve Âşûrî dillerdir.

b) **Batı taifesi:** Batı dillerini ise Şam bölgesinde yerleşmiş ve kökleşmiş olan Kan'ânî, Finîkî, Yûnî, İrâmî, Nebtî, Mevâbî, Emûrî, Eġârîtî dilleri oluşturmaktadır. Bu dillerin yanısıra konuşulan birçok yerli lehçeler de vardır.

2. **Güney Sâmi Dilleri:** Güney Sami dilleri Arabî ve Habeşî olmak üzere iki dili içine almaktadır.

a) **Habeşî dili:** Arap yarımadasının Güneyinden karşı bölgelere yani Habeşistan'a hicret eden Sâmi halkının dilleridir. Konuştukları bu dile eski halkın ismine nisbeten "*El-Ca'zî*" denilir. Habeşliler bu dili İğrîkî dilinden ödünç aldıkları bir isimle "*El-Asyûbî*" ismiyle isimlendirmişlerdir. Daha sonraları bu dil kendini uzun zaman koruyamamış ve lehçelere bölünmüştür. Bu lehçelerden en meşhuru "*Emhîrî dili*" yani lehcesidir ⁶

b) **Arap dili:** Arapça Güney Arapça ve Kuzey Arapça olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi yani Güney Arapça'sı Arap dilcilerinin yanında *Hamîrî* olarak bilinir. Konuşulduğu yer ise Yemen ve Arap yarımadasının Güneyidir. Bu dil de kendi arasında iki lehçeye ayrılır "*Sebtî*" ve "*Maîmî*" dir.

Kuzey Arapça'sı ise "fasih Arapça" olarak isimlendirdiğimiz Arapça'dır ki, Arap yarımadasının Orta ve Kuzey bölümünün dilidir. Kur'anı Kerim'in nüzuluyla kıyamete dek varlığını sürdürecektir.

C. Fasih Arapça'nın Oluşumu Hakkında Bazı Görüşler

Fasih Arapça'nın mahiyeti ve ne gibi merhalelerden geçtiği eski ve yeni dil bilimcileri arasında tartışma konusudur. Yeni dil bilimcilerinden *Fîşar* fasih Arapça'nın belli bir lehçeyi temsil ettiğini ancak hangi lehçeyi temsil ettiğine dair bir malumatın olmadığını savunurken ⁷ *Nöldeke*, *Necid*, *Hicaz* ve *Furat* bölgeleri gibi Arap yarımadasının büyük bir kısmında yaygın olan Arap lehçeleri arasındaki farkın az olduğunu ve konuşulan ne kadar lehçe varsa aslında hepsinin de fasih Arapça'ya dayandığını söyler. ⁸ *Fandris'e* göre ortak diller her zaman var olan bir dil üzerine bina edilmiştir. Şöyle ki: düzgün konuşulan bir lehçe birçok farklı insanın konuşmasıyla çok renkli lehçelerin ortaya çıkmasına sebep olur. Daha sonra belli bir yerin veya kesimin konuştuğu lehçe bazı sebeplerden dolayı –çokluk veya güç gibi – öne çıkarak diğer lehçeleri bastırır ve yayılır. ⁹ Arap dilbilimcisi *Dr. İbrahim Enîs'de* bu konuda şunları söyler: "*Arap yarımadası hakkında tasavvur edebileceğimiz en eski şey, o bölgelerde birçok mahallî lehçelerin olup hepsinin de birbiriyle alış veriş içinde olmasıdır. Daha sonra bu lehçelerden birisi bazı özelliklerinden dolayı öne çıkmış daha sonra zaman geçmesiyle Arap yarımadasının belli bir bölgesinde konuşulan lehçe diğer lehçelerden daha fazla konuşulmaya başlamış ve yaygın hale gelmiştir. Böylelikle diğer lehçeler arasında parlamış ve diğer lehçeleri bastırıp galip gelmiştir.*" ¹⁰ *Civeydî* ise fasih Arapça'nın *Necid* ve yakın bölgelerin lehçelerinin karışımı olduğunu ve bir lehçenin kendisinin tek başına bütün lehçeleri temsil edemeyeceği tezini savunur.

Ne varki bütün bu görüşler eski Arap dil alimlerinin ittifak ettiği görüşe aykırıdır. Onlara göre fasih Arapça bedevilerin konuştuğu Arapça'dır (*luġatu'l-bedevî*). Sahih Arapça'da hüküm ancak bedevî bir Araptır. Bedevî Arap onlara göre konuşmada (gramer olarak) kesinlikle hata yapmaz, hatta hatalı konuşmak istese bile dili hata yapmaz, yapamaz, mutavaat göstermez.

Bu fasih Arap dilinin oluşmasına, gelişmesine ve yaygınlaşmasına en büyük yardımı Mekke-i Mükkerreme'de ortaya çıkan ve **ortak Arap dili** diyebileceğimiz Kureyş lehçesi sağlamıştır.

Fasih Arapça'da Kureyş lehçesinin çok büyük payı olduğundan dolayı fasih Arapça'ya "Kureyş dili" denilmiştir.

Eski dilcilerin hemen hemen hepsi Kur'anı Kerim'in indiği ve cahiliye edebî eserlerin yazıldığı fasih Arapça ile uğraşmışlar ve eski Arap lehçeleriyle delil ve istişhad edileceğine dair görüş birliği içinde olmuşlardır.

Mesela; *Sibeveyh* Araplardan vârid olan lehçelerden bahsedip bu lehçeleri sunarken "*bütün bu anlattığımız, tanıttığımız luğatları (lehçeler) Araplardan olan "Halil (r:h.)" ve "Yunus" dan işittik.*"¹¹ der. Başka bir yerde "*Yunus, bu lehçelerin Araplarda bulunan luğatlar (lehçeler) olup hem çok, hem de güzel olduğunu iddia eder.*"¹² ve daha sonra yine kitabının ilerleyen sayfalarında "*Halil Arapların şöyle dediğini iddia etmiştir.*"¹³ diyerek vârid olan tüm lehçeleri kabul etmiş, hepsini eşit tutmuş ancak, bu lehçe ve luğatların herhangi bir ses ve tabir özelliklerine değinmeden, bu lehçeleri kimlerin konuştuklarına tafsilatıyla girmeden yalnızca konuyu sunarak geçmiştir. Yine eski dönem arap dilcilerinden *İbn Cünnî*, "ihtilâfı'l-luğât ve küllühâ hüccetün (herbiri başlı başına hüccet olan luğatlar ve farklılıkları)" başlığı altında Araplardan varid olan lehçeleri sıralamış aralarındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmiştir. İbn Cünnî burada luğatlar diyerek lehçeleri kastedmiştir. Çünkü İbn Cünnî ve onun gibi dilciler lehçelerin hepsiyle delil getirilebileceğine ve bu konuda eşit olduklarına kâildirler.

D. Arap Dilinin Geçirdiği Başlıca Merhaleler

Arapça tarihi süreci boyunca beş önemli merhale geçirmiştir. Bunları sırasıyla özetleyecek olursak:

1. Arap Dilinin Çıkış Merhalesi ve Eski Arapça: Arapça'nın oluştuğu ve Sâmi dilleri olarak isimlendirilen diller ailesinin bir parçası olduğu süreçtir. Bu süreç tarihin derinliklerinde kalmış çok eski bir merhale. Bu merhale hakkında bilgilerimiz bazı eski kitâbelere, bir dereceye kadar da Araplar'la münasebetleri olmuş kavimlerin metinlerinde geçen kabile, şahıs ve yer adlarına dayanmaktadır. Araplar'a ait en eski kitâbeler, tahminen milâttan önce VI. yüzyılın ortalarına kadar çıkan ve "müsned" denilen Güney Arabistan yazısından gelişmiş bir hatla yazılmış, sayıları çok fakat, dilin yapısı ve hususiyetlerini aksettirebilecek uzunluk ve zenginlikte olmayan metinlerdir.

Daha sonra Arapça'nın oluşumunda çok büyük etkisi olan Ârâmî kültürü IV. yüzyıldan itibaren tesirini kaybetmeye başlamıştır. Araplar kendi kitâbelerinde Nabât dil ve yazısını kullanırlarken daha sonra bitişik Nabât yazısından Arap yazısı doğmuş ve Nabât dilinin yerini de Arapça almıştır.

2. Klasik Arapça: Klasik Arapça tabiriyle bugün mevcut en eski edebî metinlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve Hadîs'te gördüğümüz, daha sonraları da Arapça'nın yayıldığı yerlerde din, şiir, edebiyat ve ilim dili olarak ana çatısı değişmeden devam eden, lehçeler üstü Arapça kastedilir. **Arapça'dan bahseden eski müellifler klasik lehçeyi el-Arabiyye, eski büyük lehçeleri luga** (meselâ: *lugat-u Kureys*), **konuşma dilini avam dili** (*lugatü'l-âmmе, lugatü'l-avâm*) diye adlandırmışlardır.

3. Muvahhad Arap Luğatı (Ortak Arapça) Merhalesi: Çeşitli bir çok dil ve lehçelerin yeni ve ortak kullanılan bir Arapça'nın oluşumunu sağlamak için birbirine indimac edip karıştığı merhale. Bu merhalede kullanılan Arapça, Araplar'ın şiir ve sözlerini kapsayan ve Kur'an'ın kendisiyle indiği Arapça'dır. Fasih Arapça ile nazil olan Kur'an-ı Kerim edebî

mükemmeliyetini kabul ettirmiş, yüksek belagatı karşısında Araplar'ı hayrete düşürmüştür. Dilin bütün hususiyetlerini aksettirecek genişlikte bulunan Kur'ân-ı Kerîm, fasih ve edebî Arapça'nın en mükemmel numunesi, mi'yarı olmuş ve bu hüviyetini devam ettirmiş, dil ve edebiyata dair çalışmaların da hareket noktası olmuştur.

4. Fasih Arapça: İslâmîyet'in Arapça üzerindeki tesiri büyük ve devamlı olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm fasih Arapça'nın çatısını, esaslarını tesbit için münakaşasız ve mükemmel bir numune olmuştur. Diğer taraftan İslâmîyet'le birlikte bu dilin konuşulduğu vatanında eskisinden farklı bir düşünüş ve yaşayış tarzı, eski bedevî hayatından maddî ve manevî yönleriyle çok ayrılan bir şehir hayatı; cemiyet yapısı doğmaya ve gelişmeye başlamıştır. Yaşayış tarzındaki ve hayat anlayışındaki, düşünce, duygu ve zevklerdeki bu değişimin pek tabii olarak dilde de birtakım tesirleri olmuştur. Üstelik Arapça çok geçmeden eski hudutlarından taşarak asıl vatanından çok uzaklara, başka dillerin konuşulduğu ülkelere yayılmıştır. Bunun neticesi olarak da önce İslâmîyet'in ve Arapça konuşanların hayatına, daha sonra bütün yönleriyle İslâm medeniyetine, bu medeniyet çevresinde serpilen, büyüyen, çoğalan ilimler ve sanatlara bağlı olarak Arapça günümüze kadar devam edegelen halen de devam etmekte olan bir gelişme safhası yaşamıştır.

Milâdî VII. yüzyıl başlarında Arapça'nın sahası, Arap yarımadasının Kuzeyine kadar uzanırken İslâm'ın yayılmasıyla ve fetihlerle hızla genişlemeye başlamıştır. O zamanlarda Arapça'nın ilk yayıldığı bölgeler arasında bulunan Suriye'de halkın çoğu, bu dile akraba olan Ârâmî dilini konuşmaktadır. Esasen Cassânî sarayının dili olan Arapça bu bölgede kolayca yayılmış ve günümüze kadar bu toprakların millî dili haline gelmiştir. Kültür, siyaset ve kilise dilinin Yunanca, konuşma lisanının Kıptî dili olduğu Mısır'a da Arapça aynı şekilde yerleşmiştir. Kuzey Afrika'da kıyı bölgelerde Latince kültür dili iken, iç kısımlarda da Berberi dili hâkimdir. Bunların yanında Latince, Yunanca ve Kartacalılar'dan kalma Sâmi dil unsurlarından mürekkep bir dil de konuşulmaktadır. Kuzey Afrika'ya birbirini takip eden Arap gruplarının yerleşmesi ile Arapça şehirlerden başlayarak yayılmış ve neticede Berberi dili yalnız bazı iç bölgelerde varlığını koruyabilmiştir. Arapça Afrika'dan Endülüs'e şimdiki ismiyle İspanya'ya geçmiştir. Irak'ın doğusunda İran'a yakın bölgelerde eski tarihlerden beri Fars dili ve kültürü ile temas halinde bulunan Araplar İslâm imparatorluğunun İran üzerinden genişleyen fetihleriyle Türk ve Hint kültür sahalarına kadar ilerlemiştir. Arapça bu geniş yayılma sahasının çeşitli bölgelerinde günlük konuşma dili olarak gittikçe farklılaşan lehçeler şeklinde devam ederken klasik Arapça müşterek ilim ve sanat dili olarak kalmıştır. Aynı zamanda bu yazı ve edebiyat dili çok uzak bölgelerdeki lehçelerin birbirlerinden tamamen kopmalarını da önlemiştir.

Bir taraftan yeni yerleşim bölgelerine gelen Arap unsurlarının ekseriyetinin dili olan eski lehçelerin, diğer taraftan bu bölgelerde yerini aldığı veya komşu olduğu dillerin, değişik temasların ve farklı şartların tesiriyle Arapça'nın birçok lehçe ve şiveleri doğmuştur. Büyük kısmı halen yaşayan bu lehçe ve şiveler umumiyetle doğu lehçeleri grubu ve batı lehçeleri grubu olmak üzere iki kısımda toplanmaktadır. Doğu lehçeleri grubunda Arabistan lehçeleri (kuzeyde Hicaz, Necid ve Suriye çölü lehçeleri ile güneyde Yemen, Aden, Somali lehçeleri, Hadramut, Datina, Uman lehçeleri, Zengibar, Komor lehçeleri vb.); Irak lehçeleri, Suriye-Lübnan ve Filistin lehçeleri; Mısır lehçeleri (Kahire, Yukarı Mısır, Sudan, Çad havzası, Bornu ve Vaday lehçeleri) vardır.

Batı lehçeler grubunda ise Libya ve Trablus Arapçası, Tunus lehçesi; Cezayir ve Büyük Sahra lehçeleri; Fas lehçesi; Hassani (Moritanya ve Tim-büktü) lehçesi, Endülüs, Patellaria (VIII. yüzyıldan takriben 1500'e kadar) ve Sicilya (IX- yüzyıldan yine takriben 1500'e kadar) lehçeleri ile Malta dili vardır.

5. Modern Arapça: Fasih Arapça'dan sonra gelen merhalelerdir. Bu merhale 19. yüzyılın başından itibaren Arap dünyası ile Avrupa arasında yakın bir temas devri başlar. Umumiyetle Napolyon'un Mısır Seferi (1798) bu yeni safhanın başlangıç tarihi kabul edilmiştir. Bütün bu temaslar ve tesirler, Arapça'da yeni ve yabancı mefhumların ifadesi zaruretini doğurmuştur. İlim, teknik ve sanatın muhtelif sahaharındaki terimleri karşılamakta güçlük çekilmiştir.

Arapça'ya Avrupa dillerinden yabancı kelimelerin akışını önlemek, bilhassa terimler mevzuunda duyulan büyük sıkıntıyı gidermek için bu dilin imkânlarından faydalanmanın yollarını arayanlar farklı teklifler ileri sürmüşler; ilim ve tekniğin çeşitli kollarıyla meşgul olanlar kendi sahaharının terimlerini tesbit etmeye çalışmışlardır.

Bu yoldaki bazı teşebbüslerden 1919'da Şam'da *el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî* adıyla kurulan ve 1921'den itibaren çıkan mecmuası ve diğer neşriyatı ile faaliyette bulunan akademi, 1932'de Mısır'da kurulan *Kraliyet Dil Akademisi (Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye)*, 1947'de Irak'ta tesis edilen *el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-İrâk* sayılabilir. Bu ilmi kuruluşlar, neşrettikleri mecmualarda ve diğer eserlerde bir taraftan dil ve edebiyata ait eski metinlerin yayınına, diğer taraftan ilim, teknik ve sanatın her dalında gerekli terimlerin tesbitine yalnız bir memlekette değil, çeşitli Arap ülkelerinde ortak yazı dilinin, bugünkü klasik Arapça'nın gelişmesinde birlik teminine çalışmışlardır. Yapılan bu çalışmalar tam olmasada güzel neticeler vermiştir.

Modern Arapça'nın yazı dilinde bugün üzerinde en çok durulan şey terimlerde birleşme meselesidir. Hususi sahahar için hazırlanmış müstakil eserlerden sonra üzerinde ittifak edilen kelimelerin *Lisânü'l-Arab*'in¹⁴ son neşrinde (Beyrut 1970) ilâve olarak yer alışı, beklenen istikrarın önemli bir belirtisi sayılabilir.

E. Arap Dilini Diğer Sâmi Dillerinden Ayıran Özellikler

Arapça ile diğer Sâmi dilleri arasında kuvvetli bir bağın olduğu tartışılmaz bir hakikattir. Ancak Sâmi dillerinde araştırma yapan dilciler Arapça ile diğer Sâmi dillerinin kurallarında, seslerinde ve yapılarında birçok farklılığın olduğunu da dile getirmişlerdir.

1) Arapça'yla diğer Sâmi dilleri arasında ki bu farklılığa bir örnek olarak Arapça'da kullanılan ve kelimelerin başına gelen elif-lem (*el-*,) mârifet yani belirlilik takısıdır. *El-insân*, *el-kamer*, *el-kalem*, *el-kitâb* gibi. Ama İbrî dilinde ve bazı çöl lehçelerinde kelimenin başında "he" harfi veya "hâni" kullanılırken, Seb'î de ise mârifet için kelimenin sonuna "nun" gelir. Süryânîce'de ise kelimenin sonuna "eâ" harfi konulur. Örneğin "*mdintâ*" da olduğu gibi yani "*bir şehir*" veya daha açıkcası "*bir bölge*"¹⁵ demektir. İngilizce'de de kelime başına "the" geçer. *The apple* "*belli bir elma*" örneğinde olduğu gibi. Bâbilî ve Habeşî dillerinde ise her ikisinde de târif edatı hiç yoktur.¹⁶

2) Ses konusunda ise Arapça (*ze¹⁷ - ğayn - zâ - dâd*) harfleriyle inifrad etmiş, diğerlerinden ayrılmıştır. Bu dört sesin hiçbiri İbrîce'de yoktur. İbrîce'de olup ta Arapça'da olmayan ise "v" ve "p" harfleridir.¹⁸ Aynı şekilde İbrîce'de "sin" harfiyle konuşulan birçok yer Arapça'da "şim" ile konuşulur.¹⁹

3) Sâmi dillerinde kelimelerin delalet ettiği manalar da bir dilden başka bir dile farklılık gösterir. Mesela (*isbî - zıll - eyl - ba' - durra*) kelimeleri her dilde başka bir manaya gelmektedir. Dillerde vuku bulan tahrifin ilk önce kelimelerin seslerinde daha sonra da manasında tahrife yol açması tartışılmaz bir gerçektir.

4) Arapça diğer Sâmi dillerinde de bulunan ortak kuralların en geniş, dilbilgisi kurallarınca en incesi olma özelliğiyle öne çıktığı gibi, diğer Sâmi dillerinde olmayan ve başkalarına benzemeyen İ'râb kurallarıyla da diğerlerinden ayrılmıştır. İ'râb, Arapça'yı diğer Sâmi dillerinden

ayırın ve yalnızca Arapça'ya has olan bir özelliktir. İbrîce'de, Ârâmî ve Habeşî dillerinde i'râb yoktur. Ancak i'râba benzer bazı nadir kurallar vardır.²⁰ Bazılarına göre ise i'râb, "*Nahivcilerin sonradan çıkardıkları bir takım kurallar mecmuasıdır.*"²¹ Muhakkik araştırmacılar Arapça'daki i'râbın Arapça'nın doğuşuyla beraber var olduğuna, Arapça'nın ayrılmaz bir özelliği olduğuna dair birçok deliller sunmuşlardır.

5) Bunlarla beraber Arapça, yapısıyla, kelimeleriyle, kelimelerin sesi ve manası arasındaki sıkı alakasıyla vb. özellikleri ile diğer dillerden ayrılmıştır.

III. ARAP DİLİ İLE DİĞER DİLLER ARASINDAKİ ALIŞ-VERİŞ

A. Diğer Dillerin Arap Diline Tesirleri

İslâmiyet'ten önceki devirlerden beri pek tabii olarak Arapça'ya bazı dillerin tesirleri olmuştur. Daha çok kelime alma şeklindeki bu tesir Arap dilinin sonraki yayılması, sınırlarının genişlemesi, coğrafya ve kültür temaslarının artması nisbetinde büyümüştür.

Arapça'nın en çok alışverişte bulunduğu dillerden biri de Türkçe'dir. Türk-Arap temasları daha Halife Hz. Ömer'in hilâfetine son yıllarından itibaren gittikçe artarak devam etmiştir.²² Hicri III. (IX.) yüzyılda Türkler'in büyük gruplar halinde İslâmiyet'i kabulü, Abbasî sarayında askerî güçlerinin ve nüfuzlarının artışı, Selçuklular'ın kuruluşundan sonra Türkler'in İran üzerinden Arapça'nın asıl vatanına doğru akışı ve nihayet Anadolu'ya yerleşen Türk hâkimiyetinin bütün Arap dünyasını uzun müddet içine alışı, her iki dilde de kaçınılmaz tesirler bırakmıştır. Nitekim Fas'tan Irak'a kadar uzanan bölgelerde konuşulan bütün lehçelerde olduğu gibi yazı dilinde de Türkçe'den geçmiş unsurlar hâlâ yaşamaktadır.²³

Osmanlılar yalnız Arapça'nın vatanı olan ülkelerde değil, imparatorluğun yayıldığı her yerde açtıkları medreselerde Türkçe yerine Arapça okutmuşlar, Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere her üç dildeki sanat ve ilim eserlerini desteklemiştir. Osmanlı devrinde Türk müelliflerinin Arapça olarak kaleme aldıkları sayısız eser bu dile karşı beslenen alâkanın en açık delilidir.

B. Arap Dilinin Diğer Dillere Olan Etkisi:

Arapça diğer dillerden etkilendiği gibi günümüzde yaygın olan pek çok dil de Arapça'nın zengin söz varlığından pek çok kelime almıştır. Türkçe'de pek çok Arapça kökenli kelime bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi'nde *Kitap, kalem, defter, imâr, ders, hava, talebe, defa, tevbe, kabiliyet, mizaç, huzur, rahat, selam, makam, mevki, sual, cevap, şart, kayıt, valide, kaynana, kayınvalide* vb. gibi. Kırgız Türkçesi'nden Arapça kelimelere örnekler: *icazet, icare, idrak, kıyam, alaka, akim, alla, amal, dükö, door, müftü, uvazir* vb. Ayrıca bu alanda aslı Arapça olup Kırgız diline girmiş ve halen halk tarafından günlük konuşmalarında kullanılan kelimeler hakkında "*Kırgız Dilinde Arapça Kalimeler*" adında bir telif çalışmasında yapılmıştır.²⁴

Yine İngilizce'ye, Arapça'dan birçok kelime girmiştir. Bunlardan bazıları Arapça'da kelimenin başına gelen belirtlik eki *al+* ile başlayan kelimelerdir. Örneğin; *mosk, minaret, sultan, elixir, harem, girate, gazelle, cotton, amber, sofa, mattress, tariff, magazine, arsepiat, syrup, sherbet ve artichoke algebra, alcohol, alchemy, alkali, alcove ve albatros* gibi.

Osmanlıca ve Farsca'da ve dünyanın birçok dilinde de Arapça'dan alıntı kelimelere çok sık rastlanmaktadır. Bunun en büyük sebebi dünyanın dört bir tarafına yayılan müslümanların gittikleri yerde mukaddes kitapları olan Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hadislerini okumalarından ve okutmalarından olsa gerektir.

C. Arap Dilinin Bugünkü Hali

Arapça, Arap Yarımadası'ndan Atlantik Okyanusu'na kadar ulaşan geniş bir alanda konuşulan dünyanın önemli dillerinden biridir. Dünyada yaklaşık 215 milyon insanın anadili olan Arapça, bir milyarı aşkın müslümanın ibadet dili olması yanı sıra, Suudi Arabistan, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri gibi 22 Arap ülkesinin resmi dilidir. Bu dilin dünyadaki önemi ve rolünün büyüklüğü sonucunda, Birleşmiş Milletler Örgütü 1974'de Arapça'yı altıncı resmi dil olarak kabul etmiştir.

Arapça 28 harften oluşmakta ve sağdan sola doğru yazılmaktadır. Arapça'da üç sözcük türü vardır: *fiil*, *ad*, *harf* ya da *edat*. Adların eril ve dişil biçimleri vardır. Konuşulan Arapça doğal olarak ülkeden ülkeye değişir. Fakat klasik Arapça, Kuran dili, 7. yüzyıldan beri büyük ölçüde değişmeden kalabilmiştir. Kur'an-ı Kerim bu dilin standartlaştırılması ve geliştirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Farklı ülkelerden gelen eğitimli Araplar buluştuğunda, genellikle klasik Arapça aracılığıyla iletişim kurarlar. Arap Yarımadası'nın Güney kıyısında güney Arapça'sı olarak bilinen birçok lehçe konuşulur. Fakat bu diller kuzeyin Arapça'sından çok farklıdır. Modern Arapça; temel kelimeler, morfoloji ve sözdizimi bütünü bakımından Kur'an'daki gibidir. Günümüzde Arapça, aşağıdaki ülkelerde konuşulur ve kullanılır: Cezayir, Bahreyn, Çad, Komor Adaları (Federal İslam Cumhuriyeti), Cibuti, Mısır, Etiyopya, Gazze Şeridi, İran, Irak, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Moritanya, Fas, Amman, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri, Batı Şeria, Batı Sahra ve Yemen Arap Cumhuriyeti.²⁵

Dipnotlar:

* Oş Devlet Üniv. Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü Teoloji Fakültesi (Bişkek, Kırgızistan).

¹ Millî Eğitim Bakanlığı, *İslâm Ansiklopedisi*, "Lisan" maddesi, Eskişehir, 2001, c. 4, s. 24.

² Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara 2000, s.100; A. Dilaçar (*Dil, Diller Ve Dilcilik*, s.

70) İkinci Dünya Savaşından önce yapılan iki sayıma göre lehceler hariç dünyada yaşamış ve yaşayan dillerin sayısının 2796 olduğunu belirtir. *Britannica Ansiklopedisi* (1964 basımı, c.13, s. 701) bu sayıyı 2500-5000; *Americana Ansiklopedisi* ise (c.16, s.724) 3000-4000 olarak gösterir.

³ D. Aksan, *a.g.e.*, s.94.

⁴ Bkz. Özcan Başkan, *İnsan Dilinin Doğuşu*, s. 143 ve ötesi, 1968

⁵ İsrâil Valfunsun, *Târihu 'l-Lugati's-Sâmiyye*, Kahire, 1929, s. 2

⁶ Bkz. Ali Abdulvahid Vâfi, *İlmu 'l-Luğa*, Kahire, 1962; Nöldeke, *Sâmi Luğatları*, Tercüme Ramazan Ebduttevvâb, Kahire, 1963.

⁷ Ramazan Ebduttevvâb, *El-Fusul Fî Fıkhı 'l-Arabîyye*, Kahire. s.76.

⁸ Nöldeke, *Sâmi Luğatları*, Tercüme Dr. Ramazan Ebduttevvâb, Kahire, 1963.

⁹ Fandris, *Dil*, Çevr. Abdulhamid ed-Devahili, Kahire, 1950, s.328.

¹⁰ İbrahim Enis, *Ortak Arapça Dilinin Geleceği*, Kahire, 1979, s.7.

¹¹ Sibeveyhi, *el-Kitâp*, c 2, s 214.

¹² Sibeveyhi, *a.g.e.*, c.2, s.205.

¹³ Sibeveyhi, *a.g.e.*, c.2, s. 404.

¹⁴ Lisân'ul-Arap: Büyük dilci *İbn El-Manzûr El-İfrîkî*'nin kaleme aldığı geniş hacimli Arapça sözlük.

¹⁵ Dr. R. Abduıtevvab, *a.g.e*, s.60.

¹⁶ Libercoıtırâsır, *Et-Tetavvuru'n-Nahvî*, Kahire, 1982. s.143.

¹⁷ Peltek “-e” harfî.

¹⁸ “v” harfine dikkat etmek gerekir. Türkçedeki ve Arapçadaki “v” harfleri deęiřiktir.

¹⁹ Dr. Ramazan Abduıtevvâb, *El-Medhal İlä İlmî'l-Luğati Ve Menâhicu'l-Bahs El-Luğavî*, Kahire, 1980, s.217-218.

²⁰ Libercoıtırâsır, *a.g.e*, s.116.

²¹ Dr. İbrahim Enîs, *Min Eısrârı'l-Luğati*, Kahire, s.83 ve sonrası,

²² Bkz. Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ue Türkler*, İstanbul 1976.

²³ Irak lehçesindeki Türkçe kelimeler için bk. H. Ali Mahfuz, “*el-Elfâzü't-Türkiyye fi lehecâti'l-'Irâkıyye*”, *Mecelletü't-Türâsi's-şabi*, Bağdad 1964, sy. 6; Suriye, Lübnan, Ürdün ve Sudan lehçelerindeki Türkçe kelimeler için bk. E. Saussey, “*Les mots turcs dans la dialecte arabe de Damas*”, *MIFD*, 1929, I, 77-129; Mısır lehçesindeki tesirler için bk. E. Littmann, “*Westöstl. Abh... R. Tschudi überreicht*”, Wiesbaden 1954, s. 107-127; Cezayir lehçesindeki Türkçe kelimeler için bk. Mohammed Ben Cheneb, *Mots turks et per-sans conserues dans le parler algerien*, Cezayir 1922; Yazı dilindeki Türkçe kelimeler için bk. Ahmed Ateş, “*Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme*”, Ankara 1966, s. 26-31.

²⁴ Ceniřbek Moçoıyev, *Arabizmi Vı Kırgızskom Yazıke*, Bişkek, Firma “Aybek”, 1998

²⁵ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Web Sitesi, www.y.y.universtesi.com